

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОСИЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОЗОРОСТІ ВЛАДИ

У статті обґрунтовано твердження про те, що е-демократія є ефективним інструментом посилення інформаційної прозорості влади, тому вона повинна посісти гідне місце та увійти до порядку денного радикальних політичних реформ, стати складовою державного управління.

Ключові слова: демократія, політика, електронна демократія, державне управління.

I. Вступ

Із часів античної Греції демократію гарантує лише найширша участь громадян. Але професіоналізація державного управління звужує поле для такої участі. Прийняття важливих управлінських рішень одноосібно чи навіть колегіально політиками та посадовцями послаблює інтерес громадян до публічної політики, а зниження громадянської активності дає змогу посадовцям розширювати поле своїх повноважень і створює умови для зловживання владою. Таким чином, демократія без життєвого простору для її здійснення стає суто символічною, замість того, щоб бути демократією участі.

У символічно демократичному світі основна взаємодія між громадянином і владою здійснюється в обмеженому та офіційно врегульованому просторі виборчої кабінки, де перші користуються своєю владою протягом кількох секунд. Проте відразу після цього влада, легітимізована виборами, починає діяти через посередників і залишає громадян тільки спостерігачами. Громадяни, що відокремлюються від процесу вироблення політики й лише зрідка голосують за лідерів, мають такий слабкий зв'язок з демократією, що сам політичний процес стає здебільшого адміністративно-управлінським [2, с. 147–148].

Професор Оксфордського університету Стівен Коулмен зауважує: «Розмитість демократичного простору збігається з атрофією громадянської культури. Сьогодні більше людей, ніж будь-коли, можуть голосувати, але найменше, ніж будь-коли за всю історію цього універсального права, ним користуються. Віра людей у парламенти та інші інститути представницької демократії знижується. Засоби масової інформації намагаються донести сюжети та образи демократичного представництва до людей, але факти свідчать, що більшість громадян – замість того, щоб дивитися по телевізору політику – віддають перевагу чомусь іншому або взагалі нічому. У США 53,8% новин на місцевих телеканалах присвячені злочинам, стихійним лихам або війнам, і тільки 0,7% стосуються громадського життя. Середньостатистична американська дитина бачить 200 тисяч актів насильства та 16 тисяч убивств (на телебаченні) ще до досягнення 18 років» [2, с. 147]. У цьому контексті окреслена проблема є надзвичайно актуальною і для України.

II. Постановка завдання

Мета статті – обґрунтувати важливість та ефективність електронної демократії як механізму політичної взаємодії.

III. Результати

Проблеми демократії та залучення громадськості до вироблення політики засобами інформаційно-комунікаційних технологій досліджували Ч. Армстронг, Ю. Гарлан, С. Коулман, Д. Латроп, Д. Робінсон, Л. Рума, Е. Фелтен, С. Шахт, Д. Шулер та ін. Вони також знайшли відображення у *працях вітчизняних дослідників* [3; 4]. Проте, перші спроби вивести політику в режим он-лайн були зроблені інженерами-ентузіастами на замовлення органів влади з метою винайти альтернативу застарілій рутинній практиці. Такі експериментальні проекти, як «Е-політика» у Мінесоті (1994) та «Онлайнова демократія для громадян» у Великобританії (1996), були першими в справі розбудови соціальних мереж та створення дискусійних форумів. Деякі місцеві органи влади Скандинавських країн, Канади й Великобританії пропагували та підтримували проекти е-демократії, але більшість з них не мали законодавчого унормування й ресурсного забезпечення. Загалом у кінці ХХ ст. демократичний та цифровий порядок денний розвивалися кожен окремо.

На початку ХХІ ст. склалися сприятливі умови для синергетичного поєднання цифрового та демократичного сценаріїв суспільного розвитку. Демократія до цього періоду була продуктом свого часу, коли ефективно представництво було обмежене відокремленістю в часі та просторі. У наш час ці бар'єри долаються завдяки комунікаційним технологіям, які є асинхронними та глобальними, тому демократія може розвиватися лише за умови, якщо демократичні інституції ста-

нуть більш сприйнятливими, доступними, підзвітними та укоріненими в інформаційному просторі. Йдеться про е-демократію не як про інформатизацію адміністративних процедур, а як про силу, здатну оживити й оновити демократичний політичний процес, як про єдиний спосіб створення простору довіри та політичної взаємодії.

Джей Блумлер і Стівен Коулман стверджували, що «Інтернет має «вразливий потенціал» для забезпечення демократичного простору, який є відкритим для всіх і з'єднаний зі справжніми демократичними інститутами. Простір для дискурсу та обговорення слід створити, фінансувати, пропагувати та регулювати. Утримання громадських спільнот у кібер-просторі повинно перетворитися на публічну (державну) послугу, на зразок організації чесних і справедливих виборів, утримання бібліотек чи суспільного телерадіомовлення. Простір довіри не виникне спонтанно і без зусиль» [2, с. 153].

Чарльз Армстронг обстоює думку про те, що «Інтернет змінює один фундаментальний аспект демократичних систем, що існував протягом 7 тисяч років. Ця зміна може ознаменувати початок періоду демократичних інновацій, масштаби якого будуть зіставними з античною Грецією. Ця зміна приведе до формування демократичних систем, які відзначатимуться більшою динамічністю, меншою централізованістю і вищою відповідальністю, ніж ті, які ми знаємо сьогодні; ці системи передбачатимуть можливість для людей брати участь у їхньому функціонуванні такою малою або такою великою мірою, як вони того бажають; представництво в таких системах ґрунтуватиметься на мережах особистої довіри, а не на абстрактному зв'язку з партією. Це – зростаюча демократія» [1, с. 227].

Ключове значення для громадського он-лайнного простору матиме забезпечення придатних інструментів для консультацій та прийняття рішень. До списку інструментів мають увійти: он-лайнні бібліотеки, архіви та інформаційні дайджести; послуги посередництва; допомога у захисті прав; новинні групи і веб-кімнати для експертних обговорень; а також механізми для підбиття підсумків за результатами дискусій [2, с. 153].

В епоху адміністративної модернізації інструменти е-демократії повинні бути органічно вбудовані в структуру та культуру врядування. Уряд та народні обранці повинні визнати, що демократична інтерактивність передбачає двосторонній потік енергії. Без цього громадськість вважатиме е-демократичні ініціативи фальшивкою та намагатиметься заснувати свої власні контр-урядові комунікації.

Політики повинні відмовитися від хибної ілюзії, що е-демократія просто покликана зробити їх більш прозорими та відкритими для громадськості. Безумовно, прозорість є ключовою ознакою демократії (а Інтернет покликаний відігравати основну роль у тих політичних культурах, де панують таємничість, корупція та приховування фактів та інформації), але «е-демократія повинна бути чимось більшим, ніж підгляданням крадькома за владними структурами в он-лайнному режимі. ...Інтернет – це значно більше, ніж телебачення для невеликої аудиторії. Ігнорувати двосторонній напрям цифрових комунікацій означає взагалі втратити їхній сенс» [2, с. 155].

Сара Шахт (США) у статті «Демократія як основа» зазначає: «Я мрію про день, коли персоналізована законодавча інформація в Інтернеті дасть людям змогу брати участь у законодавчому процесі і при цьому не забувати про сім'ю. Я хочу, щоб виборні законодавці знову спілкувалися з виборцями. ...Я прагну рівності доступу до інформації, щоб незалежно від того, де ви знаходитесь – у Палаті представників чи у маленькому містечку, – ви мали під рукою одну й ту саму інформацію, в один і той самий момент. Сподіваюся, що замість намагань спіймати посадовців на гарячому і надій на світло публічності як панацею (від корупції. – *Авт.*), малі групи зацікавлених громадян вичищать, перебудують і зміцнять наше законодавство і суспільство» [1, с. 226].

Поки вдосконалювалося законодавство, щоб забезпечити більшу інформаційну свободу, зростала й технічна спроможність приватизувати та фільтрувати інформацію. Для того, щоб в умовах демократії висловити свою думку, громадяни повинні мати доступ до якомога більших джерел інформації, не обмежуючи себе відредагованими повідомленнями або заголовками про обрані політиками рішення. Людям потрібен доступ до ресурсів, які давали б їм змогу самим робити певні висновки. «Коли уряд публікує якісь дані в Інтернеті, хтось обов'язково зробить з їх допомогою щось новаторське і корисне», – вважають Д. Робінсон та ін. [1, с. 124]. Таким чином, першим завданням електронної демократії у країнах, що стали на шлях демократизації, має бути посилення інформаційної прозорості.

Окремої уваги потребує питання, якими шляхами різні суспільні групи (громадяни з обмеженими можливостями, літні люди, а також ті, хто почувається невпевнено, маючи справу з інформаційними технологіями, частіше це – жінки) заявляють про себе в он-лайнному режимі. Щоб покращити зв'язок з політиками та урядовцями, вони повинні отримати допомогу та підтримку. Немає сенсу використовувати новітні канали комунікації для того, щоб почути голоси тих, хто традиційно бере участь у процесі консультацій. Головна мета е-демократії – це створення можливостей бути почутим для тих, хто зазвичай не бере участі в процесах вироблення політики.

Демократія завжди має корені, пов'язані з культурною ідентичністю. Проте більшість он-лайнних подій позбавлена такої характеристики. Часто панує думка, що світ кібер-простору

одномовний і монокультурний. І все ж кібер-простір є квінтесенцією глобалізованого суспільства, він досконало підходить для транснаціональних та міжкультурних дискусій, проведення яких було неможливим у минулому. Інтернет можна пристосувати для підтримки й розвитку такої форми комунікаційної субсидіарності, коли громадські обговорення відбуваються на належному рівні, залежно від обставин. Таким чином, стає можливим проведення дискусій на місцевому, регіональному, національному, континентальному або глобальному рівнях. Геопросторові інформаційні системи можуть допомогти з класифікацією джерел надходження інформації та походження учасників обговорень, з тим, щоб була можливість відслідковувати, що саме говорять – або не говорять – конкретні демографічні групи. Крім того, аналогічно з територіальними ознаками, певні групи можна пов'язати на основі спільних інтересів або схожої діяльності. Коротко кажучи, кібер-простір має відображати карту світу в її сучасному вигляді, заповнюючи безодні та згладжуючи провалля економічної та культурної нерівності. У кібер-просторі може відбуватися по-справжньому глобальна дискусія. Ті, хто роками страждали від примусового мовчання, повинні бути запрошені до глобального діалогу як рівні; ті, хто вирости самовпевненими і зосередженими на собі, мусять навчитися слухати інших. Це не рецепт миру та світової гармонії, але принаймні це визнання того, що повномасштабна демократія означає запрошення до участі планети в цілому, а не лише її окремих маленьких островів [2, с. 159].

Пол Мартін, колишній міністр фінансів Канади, відзначив: «Уряд повинен використовувати нові технології, наприклад, Інтернет, для того, щоб наділяти громадян більшими можливостями критично вивчати і впливати на рішення і дії влади» [2, с. 160]. Робін Кук, колишній лідер Палати громад Великобританії, заявив про свою відданість е-демократії, наголосивши: «Ми не повинні миритися з такою парадоксальною ситуацією, яка дає нам більше можливостей, ніж будь-коли, висловлюватися, залишаючи у громадськості ще більше, ніж раніше, відчуття, що їхню думку нечують. Нові технології здатні зміцнити нашу демократію, даючи нам більші можливості, ніж будь-коли раніше, для забезпечення більшої прозорості та більш відповідальних стосунків між владою та виборцями» [2, с. 160]. Дуглас Шулер наголошує: «Настав час для поступового розмивання кордонів між інституціалізованими органами й іншими групами людей по всьому світу: ті, хто сьогодні здійснює владу, мають бути готовими взяти на себе більшу відповідальність у державному управлінні, таким чином повніше реалізуючи свій громадянський потенціал» [1, с. 149].

Як бачимо, сьогодні політики та урядовці усвідомлюють, що безпосередній зв'язок з громадянами покращує процеси вироблення політики та законотворення завдяки використанню колективного суспільного досвіду, знань і вмінь. Це сприяє формуванню нового типу відносин між політиками й громадянами, коли політики слухають, вчать та діляться своїми ідеями, використовують і узагальнюють почуте, у результаті отримують винагороду – посилення громадської довіри до демократичних інститутів і легітимності влади.

IV. Висновки

Розробка та реалізація органами державної влади, особливо органами місцевого самоврядування, політики е-демократії має сенс лише за умови, коли ці органи передбачатимуть, що така політика потребує використання Інтернету й інших цифрових технологій з метою розвитку та посилення демократичної практики. Якщо ж е-демократія буде лише символічною політикою, розробленою владою з метою доведення своєї прихильності до інформаційних технологій і надання громадськості можливості просто щось сказати з політично неважливих питань, то така політика тільки дискредитуватиме демократію та можливості інформаційних технологій.

Метою державної політики е-демократії має бути забезпечення багатовекторних інтерактивних потоків комунікації, покликаних поєднувати громадян, обраних ними депутатів усіх рівнів та виконавчу гілку влади. Така політика має вирішувати такі завдання:

- постійно створювати нові публічні простори для політичної взаємодії та обговорення, насамперед, он-лайнове середовище, яке має значні переваги для сприяння ефективному спілкуванню влади й громадян, публічним дискусіям та обговоренням;
- зробити взаємодію між громадянами, парламентарями та урядом змістовною, тобто якщо громадськість залучається до вироблення політики чи законотворчого процесу, необхідно забезпечувати ефективне сприяння цьому, вивчення та узагальнення наданих пропозицій;
- створити механізми, які надавали б можливість працівникам представницьких та виконавчих органів влади вчитися та оволодівати інструментами е-демократії;
- забезпечити наявність достатньої якісної он-лайнної інформації з тим, щоб громадяни могли аналізувати пропонувані варіанти політики на основі знань, отриманих з достовірних джерел, а також спираючись на власний досвід. Така інформація повинна бути доступною, чіткою й зрозумілою, але не надмірно великою за обсягом та складною за змістом;
- докладати якомога більше зусиль для залучення якнайширшого кола громадськості до демократичного діалогу, зокрема тих груп, які є традиційно маргінальними, соціально знедоленими, мають обмежені можливості або позбавлені можливості висловлюватися;
- враховувати особливості економічної, територіальної, соціальної (у тому числі гендерної) структуризації в он-лайнному середовищі з метою забезпечення рівного доступу до демократичного процесу в усіх сферах і для всіх громад, соціальних груп та прошарків.

Е-демократію не можна вважати панацеєю від усіх проблем демократії або суспільних комунікацій, але вона, безсумнівно, сприяє розвитку двох, на сучасному етапі нероздільних історичних проектів – демократії та Інтернету. Отже, е-демократія повинна посісти гідне місце та увійти до порядку денного радикальних політичних реформ, стати складовою державного управління.

Перспективою подальших досліджень є розвиток технологій електронної демократії як інструменту суспільних комунікацій.

Список використаної літератури

1. Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь / за ред. Даніела Латропа і Лорел Руми ; пер. з англ. Андрія Іщенка. Київ, 2011. 527 с.
2. Електронна демократія: сподівання та проблеми / Джоан Кедді, Крістіан Вергез та ін. ; пер. з англ. С. Соколик, О. Оржель, К. Гомма. Київ, 2009. 164 с.
3. Дзюба С. В., Жилияєв І. Б., Полумієнко С. К., Рубан І. А., Семенченко А. І. Електронне урядування : опорний конспект лекцій / за ред. А. І. Семенченка. Київ, 2012. 264 с.
4. Розвиток електронної демократії в Україні. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/01.htm>.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2017.

Грицяк Н. В. Электронная демократия как инструмент усиления информационной прозрачности власти

В статье обосновано утверждение о том, что е-демократия является эффективным инструментом усиления информационной прозрачности власти, поэтому она должна занять достойное место и войти в повестку дня радикальных политических реформ, стать составной частью государственного управления.

Ключевые слова: демократия, политика, электронная демократия, государственное управление.

Grytsiak N. Electronic Democracy as an Instrument for Strengthening the Informational Transparency of Public Administration

The article substantiates the importance and effectiveness of e-democracy as a mechanism for political interaction and an instrument for strengthening the informational transparency of public administration. It has been proved that the goal of the state policy of e-democracy should be providing multi-directional interactive communication streams designed to promote political participation and the informational transparency of state power. Such a policy in Ukraine has to solve the following tasks: 1) to create in the Internet new public spaces to attract the widest possible circle of the public to democratic dialogue, political participation and interaction with the authorities; 2) to increase the level of informational transparency of public authorities and local self-government bodies by ensuring that sufficient high-quality and reliable information on proposed policy options is available and available to citizens on-line; 3) to take into account the peculiarities of economic, territorial, social (including gender) structuring in an on-line environment in order to ensure equal access to the democratic process in all spheres and for all communities, social groups and strata; 4) to ensure the effectiveness and efficiency of interaction between citizens and the authorities by collecting, analyzing and summarizing the proposals; 5) Include the knowledge and skills of ownership of e-democracy tools to qualification characteristics of positions of civil servants and officials of local self-government bodies and their programs of training, retraining and advanced training. Thus, e-democracy in Ukraine should enter the agenda of radical political reforms and become an integral part of public administration.

Key words: e-democracy, political participation, Internet, information, informational transparency of public administration.